

การเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

THE PROCESS OF ENTERING LIFELONG LEARNING AMONG THE ELDERLY PEOPLE IN NORTHEASTERN THAILAND

นภเรณู สัจจรักษ์ ธีระจิตติ

อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล

E-mail : shndr@mahidol.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องกระบวนการเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตโดยผ่านระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยมากขึ้น และเพื่อศึกษาบทบาทขององค์ภาครัฐ สังคมและชุมชนในการมีส่วนสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตโดยผ่านระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยรวมทั้งมุ่งหาความเกี่ยวเนื่องของการเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตโดยผ่าน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกับการสร้างความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งประกอบไปด้วยความมั่นคงทางสังคม ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความมั่นคงส่วนบุคคลของผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ งานวิจัยชิ้นนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสมทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสอบถาม การสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ คือ 1) ประสบการณ์ส่วนตัว (Experience) 2) มโนภาพเกี่ยวกับตนเอง (Self-Concept) 3) ความพร้อมของผู้สูงอายุ (Readiness) ในเรื่องความเข้าใจเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิต และ 4) แนวโน้มในการเรียนรู้ (Orientation to Learn) นอกจากนี้ บทบาทของภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคประชาชนและชุมชน เป็นองค์ประกอบเสริมที่สำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุมีความสนใจที่จะเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตมากขึ้น อนึ่ง จากการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุในพื้นที่มองว่าการเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตมีส่วนอย่างมากในการสร้างความมั่นคงของมนุษย์ด้านเศรษฐกิจ คือเสริมสร้างทักษะในการประกอบอาชีพ ความมั่นคงด้านสังคม คือ การทำให้ผู้สูงอายุยืนหยัดอยู่ในสังคมได้อย่างมั่นคงและความภาคภูมิใจในชุมชน และความมั่นคงด้านบุคคล ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุยืนอยู่ในชุมชนได้อย่างภาคภูมิใจและตระหนักถึงศักยภาพของตนเองมากขึ้น

คำสำคัญ : การศึกษาตลอดชีวิต ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ความมั่นคงของมนุษย์

ABSTRACT

The objectives of this research are to study the factors contributing to increasing the number of elderly people entering into the lifelong learning system through the non-formal and informal education system in the Northeastern Region; to study the roles of government agencies, society and community in supporting the elderly people to enter into the lifelong learning system; and to find the connection of entering into the lifelong learning system through the non-formal and informal education system with the creation of human security comprising social, economic, and individual security of elderly people in the Northeastern Region. This study employs a mixed research method comprising the quantitative and qualitative methodologies with the use of a questionnaire, focus group discussion, and in-depth interviews for data collection.

The study reveals that there are 4 main factors which are considered to contribute to increasing the number of elderly people in the Northeastern Region entering into the lifelong learning system: (1) personal experience, (2) self-concept, (3) readiness of elderly people in terms of understanding of lifelong learning, and (4) orientation to learn. Besides, the roles of various sectors including the public sector, people sector, and community sector are important supplementary factors causing more elderly people to enter into the lifelong learning system. Meanwhile, the findings also reveal that elderly people in the area perceive that entering into the lifelong learning system contribute much to create human security. For example, it helps to create economic security by enhancing career skills of elderly people; it helps to create social security by helping elderly people to live in the society proudly and securely; and it helps to create personal security by helping elderly people to realize their own potential for contributing to the community proudly and securely.

KEYWORDS : Lifelong learning, Elderly people in the Northeastern Region, Human security

1. บทนำ

ปัจจุบันประเทศต่างๆ ทั่วโลกได้หันมาให้ความสำคัญกับการส่งเสริมและพัฒนาประเทศโดยตั้งอยู่บนฐานของเศรษฐกิจและสังคมฐานความรู้ (Knowledge-Based Society/Economy) รัฐบาลและองค์กรภาคสังคมในหลายประเทศ โดยเฉพาะในประเทศที่พัฒนาแล้วมองปัญหาความหยุดนิ่งและล่าช้าในการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจว่าเป็นผลมาจากการที่พลเมืองในประเทศขาดการส่งเสริมศักยภาพในการเรียนรู้ กล่าวคือ รัฐบาลได้มีการจัดการทางนโยบายที่จะต่อยอดการศึกษาที่นอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบ (formal education) ที่เป็นรูปธรรมเพียงพอ จึงก่อให้เกิดภาวะการณ์ที่ประชาชนที่อยู่นอกข่ายประชากรวัยเรียนขาดแรงกระตุ้นในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม ซึ่งส่วนหนึ่ง

เป็นเพราะรัฐไม่ได้จัดหาสาธารณูปโภคพื้นฐานทางความรู้ เช่น หอศิลป์ พิพิธภัณฑ์ หลักสูตรการเรียนต่างๆ ในสถาบันการศึกษา สำหรับประชาชนทั่วไปที่ไม่ได้อยู่ในการศึกษาในระบบ ให้พอเพียงกับความต้องการของประชากรที่ไม่ได้อยู่ในวันเรียน

ดังนั้น ประเทศที่พัฒนาแล้วจึงเริ่มที่จะให้ความสนใจกับการพัฒนาประเทศในองค์รวม (Holistic Approach) และมองว่าหนทางอันจะนำไปสู่ความมั่นคงในทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งความได้เปรียบในระดับระหว่างประเทศ คือการสร้างสังคมที่ประชาชนและพลเมืองสามารถเข้าถึง "ความรู้" ได้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ตั้งแต่ก่อนเข้าสู่ระบบการศึกษาในระบบ จนถึงเมื่อออกจากระบบการศึกษาไปแล้ว รวมไปถึงกิจกรรมการแสวงหาความรู้ทั้งในระบบ (Formal Education) และนอกระบบ

และการศึกษาแบบไม่เป็นทางการด้วย (Informal/Non-formal Education) ตัวอย่างของกลุ่มประเทศที่มีความตื่นตัวในการผลักดันให้การศึกษาดลอดชีวิตเป็นนโยบายหลักและเป็นแรงผลักดันให้เกิดการพัฒนาต่อเนื่องทางเศรษฐกิจและสังคมคือสหภาพยุโรป โดยสหภาพยุโรปได้ดำเนินการความพยายามที่จะทำการปฏิรูปการศึกษาโดยรวม "ทั้งระบบ" เริ่มขึ้นตั้งแต่ ปี ค.ศ. 1999 ภายใต้กระบวนการโบโลญญา (Bologna Process) ซึ่งหนึ่งในมาตรการสำคัญ 10 ประการในการปฏิรูปการศึกษาเพื่อนำไปสู่การสร้างความมั่นคงของมนุษย์ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและต่อตนเอง ได้แก่ การส่งเสริมเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต (Europe Commission, 2001: 3)

ในประเทศไทย กระแสของการผลักดันให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมได้มีมานานโดยจะเห็นได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่างๆ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาที่มุ่งสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวโดยใช้กลไกทางเศรษฐกิจและกลไกตลาดกลับทำให้ความสามารถในการพึ่งพิงตัวเองของมนุษย์ลดน้อยลงไปด้วย (กป.อพช. ใน สุริชัย หวันแก้ว, 2552: 121) จะเห็นได้ว่าในขณะที่กลไกทางเศรษฐกิจ อาจจะทำให้ประชาชนมีความมั่นคงในทางหนึ่ง แต่ในขณะเดียวกันก็มีผลกระทบอย่างสำคัญต่อความมั่นคงและการส่งเสริมศักยภาพของความเป็นมนุษย์ เพราะในบางกรณีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอาจจะไม่ได้ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเสมอไป (Sen, 2011: 1) สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับรัฐและองค์กรภาคสังคม คือ ทิศทางในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมนั้นควรตั้งอยู่บนฐานการพัฒนาเครื่องมือหรือกลไกทางเศรษฐกิจ หรือการสร้างสังคมฐานความรู้ อีกนัยหนึ่งคือ การตั้งคำถามว่า ความได้เปรียบทางเศรษฐกิจในทศวรรษต่อไปควรตั้งอยู่บนฐานการพัฒนาอุตสาหกรรมเพียงอย่างเดียวหรือควรมีการดำเนินนโยบายอันนำไปสู่การสร้างฐานการศึกษาที่เข้มแข็งร่วมด้วย

นโยบายการสร้างและส่งเสริมเศรษฐกิจและสังคม โดยผ่านแนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์และการใช้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นเครื่องมือสำคัญอันจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมฐานความรู้ นั้น ยังเป็นเรื่องใหม่สำหรับผู้กำหนดนโยบายและประชาชนโดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม ความพยายามของรัฐในการจัดตั้งกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ในปี พ.ศ. 2545 ภายใต้ พ.ร.บ. ปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 นับว่าเป็นก้าวแรกของการมองการพัฒนาสังคมในองค์รวม แต่กระนั้น

"เครื่องมือหรือกลไก" อันจะนำไปสู่การส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคส่วนการศึกษานั้นยังมีความล่าช้าอยู่บ้าง อาจเป็นเพราะหน้าที่ความรับผิดชอบหลักของการส่งเสริมการศึกษา ตลอดชีวิตนั้นไม่ได้อยู่ในขอบข่ายหน้าที่โดยตรงของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ในส่วนของกระทรวงศึกษาธิการที่มีหน้าที่ในการส่งเสริมและปฏิรูปการศึกษาโดยตรงนั้น ก็เริ่มการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561) โดยมุ่งเน้นในประเด็นเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น สิ่งที่สำคัญที่นำไปสู่ปัญหาทางการวิจัย คือ การประสานงานนโยบายของทั้งสองกระทรวงจะมีความเป็นรูปธรรมมากขึ้นหรือไม่ในช่วงเวลาหลังจากนี้

นอกจากประเด็นเชิงความร่วมมือทางนโยบายของหน่วยงานภาครัฐซึ่งเป็นประเด็นความสนใจหลักของงานวิจัยนี้ มีประเด็นย่อยของการศึกษาวิจัยนี้มุ่งเน้นไปที่การศึกษาดลอดชีวิตในส่วนของผู้สูงอายุ เนื่องจากแนวโน้มของจำนวนประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย เช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ หลายประเทศ มีทิศทางแสดงการเพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุ ทั้งนี้เนื่องมาจากอายุขัยเฉลี่ยที่เพิ่มขึ้น จำนวนการเพิ่มของประชากรที่เพิ่มขึ้นในอัตราที่ช้าลง จนกระทั่งอาจจะถึงจุดอิ่มตัวและลดลงในที่สุด กลุ่มผู้สูงอายุ (ตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป) จะมีอัตราการเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในช่วงเวลา 30 ปีข้างหน้า โดยจะมีประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็น 16 ล้านคนในปี พ.ศ. 2578 หรือคิดเป็นร้อยละ 25 ของจำนวนประชากรทั้งหมด (ปีพม่า ว่าพัฒนวงศ์และปราโมทย์ ประสาทกุล , - : 1-4) ดังนั้น ในระยะยาว การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ โดยผ่านการสร้างสังคมฐานความรู้ นั้น กลุ่มประชากรหลักที่จะเป็นกำลังสำคัญไม่ใช่กลุ่มประชากรในวัยทำงานแต่เป็นประชากรที่อยู่ในวัยตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป

อาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงในเชิงกระบวนการเพื่อสร้างความมั่นคงของมนุษย์โดยผ่านการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาดลอดชีวิต รวมทั้งการเข้าสู่ระบบการศึกษาดลอดชีวิตของประชากรในกลุ่มดังกล่าวจึงเป็นหัวข้อที่น่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ระยะยาวในการวิเคราะห์นโยบายการศึกษาและการพัฒนาสังคมของประเทศ

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลทำให้ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตโดยผ่านระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยมากขึ้น

2) เพื่อศึกษาบทบาทขององค์กรภาครัฐ สังคม และชุมชนในการมีส่วนร่วมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตโดยผ่านระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

3) เพื่อศึกษาผลที่เกิดจากการเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิต โดยผ่านการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยกับการสร้างความมั่นคงทางสังคม ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความมั่นคงส่วนบุคคลของผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.3 แนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตกับความมั่นคงของมนุษย์

ภายใต้บริบทของนโยบายความมั่นคงของมนุษย์ บทบาทของสังคมและการจัดการทางสังคม (Role of Society and Social Arrangements) เป็นปัจจัยที่สำคัญมากที่สุดปัจจัยหนึ่งในกำหนดสร้างกลไกที่ทำให้ชีวิตของประชากรมีความมั่นคงอย่างยั่งยืน กลไกทางนโยบายและกลไกทางสังคมดังกล่าวให้ความสำคัญกับประเด็นการสร้างความมั่นคงของมนุษย์โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะลดระดับหรือจะจัด "ปัจจัยความเสี่ยง" (Downside Risks) ในชีวิตมนุษย์มากกว่าที่จะมุ่งเน้นวัตถุประสงค์เพื่อสร้างเสรีภาพของมนุษย์ (Human Freedom) หรือสิทธิมนุษยชน (Human Rights) ในภาพใหญ่ ซึ่งนับเป็นจุดที่แตกต่างจากแนวคิดเรื่องการพัฒนา มนุษย์ที่จะมีวัตถุประสงค์ที่กว้างกว่าแนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์

ภายใต้หลักแนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ รัฐต้องมุ่งที่จะสร้าง "ศักยภาพของมนุษย์" (Securing Human Capability) ดังนั้น บทบาทหลักประการหนึ่งคือ การนำ "การศึกษา" เข้ามาเป็นปัจจัยเสริมสร้างศักยภาพให้กับประชากร การศึกษาจะเป็นกลไกสำคัญ ในการดำเนินนโยบายของรัฐเพื่อลดระดับหรือจัดปัจจัยเสี่ยงในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ อาจมองได้ว่า การสนับสนุน การศึกษาภายในแนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์นี้เป็นส่วนหนึ่งในภาพใหญ่และวัตถุประสงค์กว้าง ๆ ของการพัฒนา มนุษย์

โดยมีข้อต่างที่มุ่งมองและสาระสำคัญของการใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการขจัดปัจจัยเสี่ยงมากกว่าจะมุ่งสร้างเสรีภาพในการใช้ชีวิตของมนุษย์

ความแตกต่างอีกประการหนึ่งของการใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการสร้างความมั่นคงของมนุษย์คือ การให้ความสำคัญกับบทบาทของ "สังคมหรือชุมชน" ในฐานะที่เป็นตัวแสดงสำคัญในการเป็นหลักประกันในการสร้างความมั่นคงของมนุษย์ สังคมมี "หน้าที่" ไม่ต่างจากรัฐและระบบราชการในการสร้าง "ข้อเรียกร้องทางสังคมและข้อเรียกร้องทางศีลธรรม" (Social and Moral Demands) เพื่อลดสถานะอันอาจนำไปสู่ "ความไม่มั่นคงของมนุษย์" ตัวแสดงทางสังคมที่ว่า อาจจะเป็นได้ทั้งองค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ นอกจากนี้ "สังคม" ในฐานะที่เป็นตัวแสดงหลักภาคสาธารณะยังเป็นปัจจัยเสริมสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ในวงกว้างเกี่ยวกับบทบาทของการศึกษากับการสร้างความมั่นคงของมนุษย์ (Sen, 2002: 1-2)

การศึกษา เป็นตัวชี้วัดที่สำคัญประการหนึ่งของการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ ดังจะเห็นได้จากรายงานและการศึกษาต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ในระดับนานาชาติ องค์กรระหว่างประเทศและคณะกรรมการเฉพาะกิจต่างๆ เช่น คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งเอเชียและแปซิฟิก (UNESCAP) (อ้างถึงใน กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2548: 68) หรือ Commission on Human Security (2003) ต่างกล่าวถึงความสำคัญของการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมองว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่รัฐและสังคมต้องจัดหาให้กับประชาชนในรัฐ การศึกษามองว่าเป็นตัวชี้วัดสำคัญของความมั่นคงของมนุษย์ เนื่องจาก

ประการแรก คือความไม่รู้หนังสือเป็นความไม่มั่นคงในตัวเอง เพราะจะทำให้มนุษย์ขาดความภาคภูมิใจในตนเอง และยังสร้างอุปสรรคในการดำรงชีวิตอย่างปกติสุขและพัฒนาตนเองในรูปแบบต่างๆ

ประการที่สอง คือการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์มีงานทำ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

ประการที่สาม คือมนุษย์ที่ไม่รู้หนังสือจะไม่สามารถเรียกร้องและรักษาสิทธิของตนเองได้

ประการที่สี่ คือการศึกษาทำให้คนกล้าแสดงออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง และสามารถที่จะใช้วิจารณ์งานในการวิเคราะห์ตัดสินปัญหาได้อย่างรอบคอบมากและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของระบอบประชาธิปไตย

ประการที่ห้า คือการศึกษาทำให้มนุษย์มีความเป็นตัวของตัวเอง โดยเฉพาะกลุ่มสตรี และอาจจะรวมถึงกลุ่มประชากรประเภทอื่นๆ เช่นผู้พิการ ผู้สูงอายุ เป็นต้น

ในระดับประเทศ นอกจากจะเป็นตัวชี้วัดหนึ่งในหลายๆ ตัวชี้วัดของความมั่นคงของมนุษย์ตามที่ระบุไว้โดยกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์แล้ว สารสำคัญประการหนึ่งคือการมุ่งเน้นให้มีการใช้การศึกษาเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาตนเอง กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2554) ได้เชื่อมโยงให้เห็นถึงแนวคิดในเรื่องการศึกษา รวมไปถึงการศึกษาตลอดชีวิตกับความมั่นคงของมนุษย์ไว้ว่า ความมั่นคงด้านการศึกษาหมายถึง การได้รับการศึกษาที่อย่างน้อยไม่ต่ำกว่าการศึกษาภาคบังคับและการได้รับการศึกษาต่อเนื่องอย่างเท่าเทียม ตลอดจนได้ใช้ความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพตรงตามการศึกษาที่ได้รับมา วิชาความรู้ถือได้ว่าเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่ไม่มีใครขโมยไปได้ เพราะเป็นสิ่งที่เราสามารถแสวงหาและพัฒนาตนเองได้ตลอดเวลา การศึกษาเป็นหนทางแห่งการพัฒนาชีวิตและสร้างความมั่นคง ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบโรงเรียนหรือนอกระบบโรงเรียน เพราะจะเพิ่มพูนทักษะความรู้ความสามารถให้แก่ละบุคคล

นอกจากนี้ สิ่งที่สำคัญคือการศึกษาไม่ใช่สิ่งที่เรียนรู้ได้เฉพาะช่วงวัย หรือในสถานศึกษาเท่านั้น แต่การศึกษา การเรียนรู้สามารถทำได้ตลอดเวลาผ่านการเรียนรู้ตลอดชีวิต การเพิ่มพูนศักยภาพ ความรู้ความสามารถ และทักษะต่างๆ การศึกษาสำหรับวัยเรียนหรือการศึกษาขั้นพื้นฐานมีเทคนิคง่ายๆ คือการตั้งใจศึกษาเรียน การศึกษาจะประสบความสำเร็จได้มิใช่แค่ตัวเด็ก เท่านั้น ครู/อาจารย์ พ่อแม่/ผู้ปกครอง นโยบายสวัสดิการด้านการศึกษา คือส่วนสำคัญในการส่งเสริมการเรียนรู้ เมื่อผ่านช่วงวัยเรียนเข้าสู่วัยทำงานก็ยังสามารถศึกษาความรู้เพิ่มเติมในลักษณะต่างๆ ได้แก่

1) การเข้าถึงความรู้ ข่าวสารข้อมูล และการได้รับโอกาสต่างๆ ติดตามสถานการณ์ ความเปลี่ยนแปลงของสังคม

2) การสังเกต และฝึกความคิดสร้างสรรค์ สร้างมุมมองที่หลากหลายจากข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ ทั้งการคิดแบบวิเคราะห์และสังเคราะห์ แยกแยะเหตุผล ข้อดี ข้อเสีย ปัญหา อุปสรรค เป็นต้น

3) ความสนใจใฝ่รู้ จากแหล่งความรู้ต่างๆ โดยวิธีการอ่าน เช่น อ่านหนังสือ การฟังข่าวสารจากวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต หรือการเข้าไปมีส่วนร่วมปฏิบัติจริง การทดลองทำจริง

4) เข้ารับการอบรมความรู้ การฝึกอาชีพ ฝึกฝนทักษะหรือประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการทำงาน เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และเพิ่มพูนความรู้พัฒนาตนเองต่อไป

5) การไม่หยุดแสวงหาความรู้ อยู่นิ่งเฉย เพราะความรู้มีอยู่อยู่เพียงในตำรา การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง (Learning by Doing) ทำให้รู้และเข้าใจอย่างแท้จริง ประสบการณ์เป็นการเก็บเกี่ยวความรู้อย่างหนึ่ง ได้ศึกษาจากการปฏิบัติ

สำหรับแนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตภายใต้บริบทของนโยบายความมั่นคงของมนุษย์ อาจกล่าวได้ว่า การศึกษานั้นเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งโดยไม่มีที่จำกัดอายุเพศ วัย และสถานภาพของผู้ที่ศึกษาหรืออาจกล่าวได้ว่าทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตและไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะแต่ในห้องเรียนเท่านั้น จนบางประเทศถือว่าการศึกษาจะเป็นกลไกสำคัญในการดำเนินนโยบายของรัฐเพื่อลดระดับหรือขจัดปัจจัยเสี่ยงในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ จึงมีการสนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาอย่างมาก เพราะการศึกษาจะเสริมสร้าง ความคิด ทักษะความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคลให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ในทุกสถานการณ์และสามารถอยู่รอดในสังคมได้ จนทำให้เกิดความมั่นคงของมนุษย์

1.4 กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้กรอบแนวคิดในเรื่องการจัดการเรียนรู้ของมัลคอล์ม โทนอสส์ Malcolm S. Knowles (Knowles, 1980 อ้างใน อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ: 2552) ซึ่งได้ให้แนวคิดสำคัญในการจัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ไว้โดยกล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ไว้ 4 ประการคือ ประสบการณ์ส่วนตัว มโนภาพเกี่ยวกับตนเอง ความพร้อมในการเรียนรู้ และแนวโน้มหรือความต้องการในการเรียนรู้ การวิจัยนี้ได้นำเอาปัจจัยเหล่านี้เป็นตัวแปรต้น เพื่อตรวจสอบว่าปัจจัยเหล่านี้ ทำให้เข้าใจ

กระบวนการเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิต

(การศึกษานอกระบบ/ตามอัธยาศัย)

ปัจจัยส่วนบุคคล

- มโนภาพเกี่ยวกับตัวเอง (Self Concept)
- ประสบการณ์ส่วนตัว (Experiences)
- ความพร้อม (Readiness)
- แนวโน้มในการเรียนรู้ (Orientation to Learn)

ปัจจัยเกี่ยวกับบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

- ภาครัฐ
- ภาคประชาสังคม
- ภาคชุมชน

การสร้างความมั่นคงของมนุษย์ในกลุ่มผู้สูงอายุ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

- ด้านเศรษฐกิจ
- ด้านสังคม (ชุมชน)
- ด้านส่วนบุคคล

กระบวนการ การเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตผ่านรูปแบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างไร ในส่วนนี้จะใช้วิธีการวิจัย เชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งหาคำตอบต่อไปด้วยว่า การเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีผลต่อการสร้างความมั่นคงในชีวิตด้านเศรษฐกิจ สังคมและส่วนบุคคลอย่างไร โดยในส่วนนี้จะใช้วิธีการวิจัย เชิงคุณภาพ ผ่านการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก

2. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการวิจัยเพื่อเก็บข้อมูลจำนวน 1 ชุด และใช้วิธีการ ศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้สูงอายุ และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับตัวแทน ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลของหน่วยงานซึ่งมีส่วนรับผิดชอบในการกำหนด นโยบายการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตและนโยบายความมั่นคง ของมนุษย์

2.1 การวิจัยเชิงปริมาณ

การเลือกกลุ่มตัวอย่างจะใช้กลุ่มจังหวัดที่มีผู้สูงอายุ เข้าสู่ระบบการศึกษานอกระบบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสูงสุด 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น ร้อยเอ็ด และนครพนม ซึ่งคิดเป็นจำนวน 2,834 คน (ร้อยละ 40) 1,109 คน (ร้อยละ 15) และ 926 คน (ร้อยละ 13) ตามลำดับ จากจำนวนประชากรใน กลุ่มจังหวัดที่ได้เลือกมาทั้ง 3 จังหวัด ซึ่งคิดเป็นจำนวน 4,869 คน การกำหนดกลุ่มตัวอย่างใช้สูตรของ Taro Yamane ที่ความ คลาดเคลื่อน 0.05 จะได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างรวมทั้งหมด 257 คน แบ่งเป็นจังหวัดขอนแก่น จำนวน 151 คน จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 57 คน และจังหวัดนครพนม จำนวน 49 คน

2.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ

การกำหนดกลุ่มตัวอย่างสำหรับการสนทนากลุ่ม (Focus Group) สำหรับผู้สูงอายุ และการสัมภาษณ์เชิงลึก ตัวแทนของหน่วยงานซึ่งมีส่วนรับผิดชอบในการกำหนดนโยบาย การส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตและนโยบายความมั่นคงของมนุษย์ มีวิธีดังต่อไปนี้

- 1) การกำหนดกลุ่มตัวอย่างการสนทนากลุ่ม ผู้สูงอายุที่จะเข้าร่วมการสนทนากลุ่มจะถูกสุ่ม

ตัวอย่าง โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงจากหน่วยการศึกษา นอกโรงเรียน ในจังหวัดขอนแก่น ร้อยเอ็ดและนครพนม จังหวัดละ 10 คน รวมทั้งสิ้น 30 คน โดยใช้คำถามปลายเปิดที่สอดคล้องกับแบบสอบถาม ได้แก่ ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บทบาทขององค์กรภาครัฐ สังคมและชุมชนในการมีส่วนร่วมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตผ่านระบบการศึกษานอกกระบวนและการศึกษาตามอัธยาศัย และประโยชน์ของการศึกษานอกกระบวนและการศึกษาตามอัธยาศัยกับการพัฒนา ระดับความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ

2) การกำหนดกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้วิจัยมีกลุ่มเป้าหมายใหญ่ๆ ไว้ ได้แก่ ผู้กำหนดนโยบายหรือเป็นตัวแทนที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในนโยบายความมั่นคงของมนุษย์และการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตของหน่วยงาน ได้แก่ เจ้าหน้าที่จากกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) ในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

เจ้าหน้าที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กระทรวงศึกษาธิการ (ส่วนกลาง) ครู กศน. และครู ศรช. (ส่วนภูมิภาค) จากนั้นจะให้มีการเพิ่มจำนวนของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้วิธีการสุ่มแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) ตามข้อมูลที่ได้รับเพิ่มเติม รวมทั้งสิ้น 11 คน

2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณที่ใช้สถิติขั้นพื้นฐาน ในการวิเคราะห์ผลข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานประกอบกับการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์แบบตีความเนื้อหา (Interpretive Method Through Content Analysis)

3. ผลการวิจัย

การวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัย แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าสู่ระบบการศึกษา ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ตารางภาพรวมของระบบการศึกษตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

(n = 257)

ประเด็นคำถาม	ค่าเฉลี่ย (\bar{X})	S.D.	แปลความหมาย
1. ความเข้าใจของผู้สูงอายุเรื่องการศึกษตลอดชีวิต (Readiness)	4.32	.481	ดีมาก
2. ทศนคติเรื่องกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าสู่ระบบการศึกษตลอดชีวิต (Self-Concept)	4.22	.671	ดีมาก
3. การรับข้อมูลของผู้สูงอายุเกี่ยวกับการศึกษตลอดชีวิต (Orientation to Learn)	4.10	.830	ดี
4. การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการศึกษตลอดชีวิต (Orientation to Learn)	3.69	1.09	ดี
5. ทศนคติเรื่องความมั่นคงทางสังคมจากการเข้าสู่ระบบการศึกษตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ (Self-Concept)	4.28	.500	ดีมาก
6. การใช้เวลาในการแสวงหาความรู้ผ่านศูนย์ กศน. และการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Orientation to Learn)	3.47	.877	ดี
7. ทศนคติเรื่องความมั่นคงทางเศรษฐกิจของการศึกษตลอดชีวิตต่อผู้สูงอายุ (Self-Concept)	4.17	.729	ดี
8. ความต้องการที่จะออกจากระบบการศึกษตลอดชีวิต (Readiness)	2.58	1.123	น้อย
9. ความสนใจในระบบการศึกษตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ ด้านอื่นๆ (Orientation to Learn)	4.22	.738	ดีมาก
10. โอกาสในการเข้าสู่ระบบการศึกษตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ (Readiness)	4.29	.621	ดีมาก
รวม	4.17	.729	ดี

จากตารางผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยต่างๆ เป็นปัจจัยด้านบวกที่มีส่งผลต่อการที่ผู้สูงอายุจะพิจารณาเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิต ภาพรวมของค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี (\bar{X}) เท่ากับ 4.17 โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความเข้าใจของผู้สูงอายุเรื่องการศึกษตลอดชีวิต มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดีมาก (\bar{X}) เท่ากับ 4.32 โอกาสในการเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดีมาก (\bar{X}) เท่ากับ 4.29 ทศนคติเรื่องความมั่นคงทางสังคมจากการเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดีมาก (\bar{X}) เท่ากับ 4.28 ความสนใจในระบบการศึกษาตลอดชีวิตของผู้สูงอายุอยู่ในระดับดีมาก (\bar{X}) เท่ากับ 4.22 ทศนคติเรื่องความมั่นคงทางเศรษฐกิจของการศึกษตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี (\bar{X}) เท่ากับ 4.17 การรับข้อมูลของผู้สูงอายุเกี่ยวกับการศึกษตลอดชีวิต มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี (\bar{X}) เท่ากับ 4.10 การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตลอดชีวิต มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี (\bar{X}) เท่ากับ 3.69 การใช้เวลาในการแสวงหาความรู้ผ่านศูนย์ กศน. และการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี (\bar{X}) เท่ากับ 3.47 และความต้องการที่จะออกจากระบบการศึกษาตลอดชีวิตมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย (\bar{X}) เท่ากับ 2.58

ผลการวิจัยในด้านโอกาสในการเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตกับผู้สูงอายุ พบว่า ความคิดเห็นของกลุ่มผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในด้านโอกาสในการเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตกับผู้สูงอายุ โดยรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย (\bar{X}) เท่ากับ 3.58 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อคำถาม พบว่า องค์กรของรัฐเข้ามาให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการการศึกษาต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ กับ องค์กรของรัฐเข้ามาสนับสนุนเพิ่มพูนความรู้ให้ชุมชนอย่างเพียงพอ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดอยู่ในระดับดีมาก (\bar{X}) เท่ากับ 4.35 รองลงมา คือ มีการสนับสนุนชุมชนแห่งการเรียนรู้โดยหน่วยงานของรัฐ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดีมาก (\bar{X}) เท่ากับ 4.34 มีการสนับสนุนชุมชนแห่งการเรียนรู้โดยกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนด้วยตนเอง มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดีมาก (\bar{X}) เท่ากับ 4.31 ในชุมชนมีสถานที่ที่ให้ความรู้เพิ่มเติมกับผู้สูงอายุโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย (เช่น พิพิธภัณฑ์ ศูนย์วัฒนธรรม ห้องสมุดประชาชน ฯลฯ) มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดีมาก (\bar{X}) เท่ากับ 4.30 และ ผู้สูงอายุในชุมชนของท่านมีโอกาสในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเพียงพอ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดอยู่ในระดับดี (\bar{X}) เท่ากับ 4.12

ตอนที่ 2 บทบาทขององค์กรภาครัฐ สังคมและชุมชนในการมีส่วนร่วมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตโดยผ่านระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (n = 257)

ปัจจัยที่เพิ่มโอกาสในการเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ	ค่าเฉลี่ย (\bar{X})	S.D.	แปลความหมาย
1. ผู้สูงอายุในชุมชนของท่านมีโอกาสในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเพียงพอ	4.12	.841	ดี
2. องค์กรของรัฐเข้ามาให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการการศึกษาต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ	4.35	.757	ดีมาก
3. องค์กรของรัฐเข้ามาสนับสนุนเพิ่มพูนความรู้ให้ชุมชนอย่างเพียงพอ	4.35	.743	ดีมาก
4. ในชุมชนมีสถานที่ที่ให้ความรู้เพิ่มเติมกับผู้สูงอายุ โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย (เช่น พิพิธภัณฑ์ ศูนย์วัฒนธรรม ห้องสมุดประชาชน ฯลฯ)	4.30	.851	ดีมาก
5. มีการสนับสนุนชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยหน่วยงานของรัฐ	4.34	.707	ดีมาก
6. มีการสนับสนุนชุมชนแห่งการเรียนรู้โดยกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนด้วยตนเอง	4.31	.818	ดีมาก
รวม	4.29	.621	ดีมาก

ตอนที่ 3 ประโยชน์ของการศึกษาระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกับการพัฒนาระดับความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ
 ตารางที่ 1 ระบบการศึกษาตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในด้านความมั่นคงทางสังคมของการศึกษา
 ตลอดชีวิตต่อผู้สูงอายุ

(n = 257)

ความมั่นคงสังคมของการศึกษาตลอดชีวิตต่อผู้สูงอายุ (Self-Concept)	ค่าเฉลี่ย (\bar{X})	S.D.	แปลความหมาย
1. เพื่อความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน	4.25	.766	ดีมาก
2. ทำช่วยพัฒนางานปัจจุบันให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น	4.49	1.856	ดีมาก
3. เพื่อนำวุฒิไปศึกษาต่อ	4.07	.972	ดี
4. เพื่อพัฒนาศักยภาพส่วนตน	4.43	.652	ดีมาก
5. เพื่อเสริมสร้างความมั่นใจ	4.46	.631	ดีมาก
6. เพื่อนำไปประกอบอาชีพส่วนตัว	4.33	.789	ดีมาก
7. เป็นความสนใจส่วนตัวที่ต้องการหาความรู้เพิ่มเติม	4.40	.795	ดีมาก
8. เพื่อพบปะกับเพื่อนฝูง	4.10	1.018	ดี
9. เป็นข้อบังคับของนายจ้าง	3.75	1.343	ดี
10. ชอบแสวงหาและเพิ่มพูนความรู้	4.40	.824	ดีมาก
11. เพื่อนำไปสอนบุตรหลาน หรือเรียนเพื่อให้ทันกับความรู้ของบุตรหลาน (จะได้คุยกันรู้เรื่อง)	4.47	.796	ดีมาก
รวม	4.28	.500	ดีมาก

ผลการวิจัยในด้านประโยชน์ของการศึกษาตลอดชีวิตต่อผู้สูงอายุ พบว่า ความคิดเห็นของกลุ่มผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในด้านประโยชน์ของการศึกษาตลอดชีวิตต่อผู้สูงอายุโดยรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ ดีมาก (\bar{X}) เท่ากับ 4.28 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อคำถาม พบว่า ทำช่วยพัฒนางานปัจจุบันให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ ดีมาก (\bar{X}) เท่ากับ 4.49 รองมาคือ เพื่อนำไปสอนบุตรหลาน หรือเรียนเพื่อให้ทันกับความรู้ของบุตรหลาน (จะได้คุยกันรู้เรื่อง) มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ ดีมาก (\bar{X}) เท่ากับ 4.47 เพื่อเสริมสร้างความมั่นใจ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ ดีมาก (\bar{X}) เท่ากับ 4.46 เพื่อพัฒนาศักยภาพส่วนตน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ ดีมาก (\bar{X}) เท่ากับ 4.43 เป็นความสนใจส่วนตัวที่ต้องการหาความรู้เพิ่มเติมนับกับ ชอบแสวงหาและเพิ่มพูนความรู้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ ดีมาก (\bar{X}) เท่ากับ 4.40 เพื่อนำไปประกอบอาชีพส่วนตัว มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ ดีมาก (\bar{X}) เท่ากับ 4.33 เพื่อความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ ดีมาก (\bar{X}) เท่ากับ 4.25 เพื่อพบปะกับเพื่อนฝูง มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ ดี (\bar{X}) เท่ากับ 4.10 เพื่อนำ

วุฒิไปศึกษาต่อ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ ดี (\bar{X}) เท่ากับ 4.07 และเป็นข้อบังคับของนายจ้าง มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ ดี (\bar{X}) เท่ากับ 3.75

ผลการวิจัยในด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาตลอดชีวิตกับความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ พบว่า ความคิดเห็นของกลุ่มผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาตลอดชีวิตกับความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี (\bar{X}) เท่ากับ 3.47 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อคำถาม พบว่า ทำให้สามารถนำความรู้ไปประกอบเป็นอาชีพเสริม มีค่าเฉลี่ยสูงสุด มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี (\bar{X}) เท่ากับ 4.37 รองลงมา ทำให้มีโอกาสในการก้าวเข้าสู่สายงานที่ต้องอาศัยวุฒิได้ (เช่น การลงสมัครเป็นนักการเมืองท้องถิ่น) มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี (\bar{X}) เท่ากับ 4.19 และทำให้หารายได้ได้มากขึ้น เนื่องจากได้เรียนรู้ทักษะใหม่ๆ ทำให้มีผู้ว่าจ้างงานมากขึ้น หรือริเริ่มสร้างอาชีพใหม่ให้ตนเองได้ง่ายขึ้น ทำให้รายได้จากงานประจำเพิ่มมากขึ้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากันอยู่ในระดับดี (\bar{X}) เท่ากับ 4.16

ตารางที่ 2 ระบบการศึกษาตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาตลอดชีวิตกับความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ

(n = 257)

ความมั่นคงทางเศรษฐกิจจากการศึกษาตลอดชีวิตต่อผู้สูงอายุ (Self-Concept)	ค่าเฉลี่ย (\bar{X})	S.D.	แปลความหมาย
1. ทำให้หารายได้ได้มากขึ้น เนื่องจากได้เรียนรู้ทักษะใหม่ๆ	4.16	.824	ต
2. ทำให้มีผู้ว่าจ้างงานมากขึ้น หรือริเริ่มสร้างอาชีพใหม่ให้ตนเองได้ง่ายขึ้น	4.16	.902	ต
3. ทำให้รายได้จากงานประจำเพิ่มมากขึ้น	4.16	.806	ต
4. ทำให้มีโอกาสในการก้าวเข้าสู่สายงานที่ต้องอาศัยวุฒิได้ (เช่น การลงสมัครเป็นนักการเมืองท้องถิ่น)	4.19	1.017	ต
5. ทำให้สามารถนำความรู้ไปประกอบเป็นอาชีพเสริมมาก	4.37	.759	ต
6. อื่นๆ	4.02	1.169	ต
รวม	4.17	.729	ต

4. การอภิปรายผลการวิจัย

4.1 ปัจจัยที่ทำให้ผู้สูงอายุเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

องค์ประกอบสำคัญของการจัดการเรียนรู้ที่ส่งผลให้ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตมากขึ้นประกอบไปด้วย การปรับทัศนคติและประสบการณ์ส่วนตัวของผู้เรียน การเปลี่ยนมโนภาพเกี่ยวกับตนเอง การสร้างความพร้อมและการปรับปรุงแนวโน้มในการเรียนรู้ให้เหมาะสมดังจะได้อภิปรายในรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1.1 ประสบการณ์ส่วนตัว (Experiences)

ข้อค้นพบในการวิจัยครั้งนี้พบว่า ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตมีลักษณะร่วมกันคือ กลุ่มผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นประชากรที่อยู่ในระบบของเศรษฐกิจสังคมฐานเกษตร หรือเศรษฐกิจชาวบ้าน (สมัยศ พุททว่า 2543: 1) ในปัจจุบัน เกษตรกรต้องปรับตัวให้เข้ากับระบบทุนนิยมที่แทรกตัวเข้ามามากขึ้น ดังนั้นประชากรส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถเพิ่มผลผลิตได้ตามกลไกของตลาดและระบบทุนนิยมซึ่งส่วนสำคัญประการหนึ่งคือ การปรับบทบาทของแรงงานหลักคือคนในครอบครัว ให้สามารถทำการผลิตเพื่อการบริโภคและผลิตเพื่อค้าขายในคราวเดียวกัน การเพิ่มพูนทักษะเพื่อการผลิตสินค้าที่มีรูปแบบที่แตกต่างออกไปจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุ

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อเสริมทักษะและต่อยอดในการประกอบอาชีพจึงมีให้เห็นในปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มพบว่า การที่ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหันมาให้ความสนใจในการต่อยอดความรู้ในรูปแบบของการศึกษาขั้นพื้นฐานเนื่องจากการมองว่า การศึกษาเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์โดยตรงเนื่องจากช่วยปรับทัศนคติและมุมมองต่อชีวิต เท่าๆ กับที่เป็น การเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มองหาอาชีพเสริมในธุรกิจประเภทที่ต้องใช้วุฒิ เช่น เป็นอาสาสมัครของหน่วยงานราชการลงสมัครในตำแหน่งทางการเมืองต่างๆ ในท้องถิ่น เป็นต้น นอกจากนี้ลักษณะเฉพาะของสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือ ประชากรผู้สูงอายุไม่เคยให้ความสำคัญกับการศึกษามาก่อน ซึ่งต่างกับประชากรในภูมิภาคอื่น เช่น ภาคใต้ แต่ในปัจจุบันกลับพบว่าการศึกษานำมาซึ่งความนับหน้าถือตาและการยอมรับในวงกว้างในชุมชน ดังนั้น บทบาทของการศึกษาตลอดชีวิตจึงเข้ามาเป็นตัวช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้และนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงในเรื่องมโนภาพเกี่ยวกับตนเอง

4.1.2 มโนภาพเกี่ยวกับตนเอง (Self-Concept)

ในปัจจุบัน ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ประชากรผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหันหน้าเข้ารับการเพิ่มพูนทักษะทางอาชีพและเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตมากยิ่งขึ้น

ก็เนื่องมาจากทัศนคติต่อบทบาทหน้าที่ที่มีต่อครอบครัวและ
มิโนภาพเกี่ยวกับตนเองในครอบครัวและชุมชนมีความเปลี่ยนแปลง
ไปจากเดิม ในอดีต ผู้สูงอายุมักถูกมองว่าไม่มีประโยชน์และไร้ค่า
จากการสนทนากลุ่ม ผู้สูงอายุหลายคน "ไม่กล้า" ที่จะลุกขึ้นมา
พัฒนาตนเองเพราะคิดว่าตนเอง "ทำไม่ได้" อย่างไรก็ตาม ทัศนคติ
มิโนภาพดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อจำนวนผู้สูงอายุในชุมชน
เริ่มก้าวเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตโดยผ่านการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ทำให้มีความมั่นใจมากขึ้น
และเริ่มที่จะมีการ "บอกต่อ" และประชาสัมพันธ์ถึงประโยชน์ของ
การเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิต ผู้สูงอายุในชุมชนเริ่มมอง
ว่าการศึกษาเพิ่มเติมเป็นสิ่งที่สามารถ "ทำได้" ดังจะเห็นได้จาก
มิโนภาพที่เปลี่ยนแปลงไปในหลายด้าน ได้แก่ ความคิดเห็นในเรื่อง
กลุ่มประชากรที่ควรเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิต การศึกษากับ
การสร้าง ความมั่นคงทางสังคม และการศึกษากับการสร้าง ความ
มั่นคงทางเศรษฐกิจ

4.1.3 ความพร้อม (Readiness)

ความพร้อม เป็นปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่ง
ที่มีส่วนในการทำให้ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือหันมา
ให้ความสำคัญกับการศึกษาตลอดชีวิตมากยิ่งขึ้น ความพร้อมใน
ที่นี้ หมายถึง ความเข้าใจเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต ความสมบูรณ์
ของสภาพร่างกาย ภาวะรับผิดชอบหลักในครอบครัว และ
การสนับสนุนขององค์กรภายนอก เช่น องค์กรภาครัฐและชุมชน

4.1.4 แนวโน้มในการเรียนรู้ (Orientation to Learn)

แนวโน้มในการเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตของ
ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่เป็นการเข้าสู่ระบบ
นอกระบบขั้นพื้นฐานเป็นหลัก ซึ่งมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องได้แก่
การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาตลอดชีวิตโดยสื่อประชาสัมพันธ์
รูปแบบต่างๆ ลักษณะการเรียนรู้แบบต่างๆที่ผู้สูงอายุต้องการ
เพิ่มเติมนอกเหนือไปจากการเรียนรู้ในห้องเรียน และระบบการศึกษา
ตลอดชีวิตนอกเหนือไปจากการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ผู้สูงอายุให้ความ
สนใจ ซึ่งในหัวข้อหลังนี้ เป็นการแสดงความต้องการที่นอกเหนือไป
จากรูปแบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเดิมๆ
แต่เป็นความสนใจเพิ่มเติมของผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4.2 บทบาทหน้าที่ของภาคส่วนต่างๆ ในการส่งเสริม ให้ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเข้าสู่ระบบการศึกษา ตลอดชีวิต

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้าสู่
ระบบการศึกษาตลอดชีวิตมากยิ่งขึ้นนั้น ต้องอาศัยการสนับสนุน
จากภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาครัฐ และภาคประชาสังคมและชุมชน
ดังนี้

4.2.1 ภาครัฐ

องค์กรภาครัฐเป็นตัวจักรสำคัญในการส่งเสริมให้
ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเห็นความสำคัญของการศึกษา
ตลอดชีวิตและเข้าสู่ระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม
อัธยาศัยในรูปแบบต่างๆ บางหน่วยงานเข้ามาในฐานะองค์กรที่
ต้องการส่งเสริมความมั่นคงและพัฒนาคุณภาพชีวิต หรืออาชีพ
ของประชาชนโดยตรง เช่น กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคง
ของมนุษย์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงสาธารณสุข
กระทรวงมหาดไทย กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
เป็นต้น อย่างไรก็ตาม หน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทมากที่สุดในส่วน
ของการส่งเสริมผู้สูงอายุในเรื่องของการศึกษาตลอดชีวิต ก็คือ
สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
(กศน.) กระทรวงศึกษาธิการ โดยมีกระทรวงอื่นๆ ที่กล่าวมา
ข้างต้นทำงานในระดับรองลงมา

จากการสัมภาษณ์ครู กศน. และผู้อำนวยการศูนย์
การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยประจำอำเภอ
ทั้งสามจังหวัด พบข้อมูลตรงกันว่า บทบาทของครู กศน. และครู
ศรช. มีส่วนสำคัญอย่างมากในการทำหน้าที่สร้างความเข้าใจในเรื่อง
การศึกษาตลอดชีวิตและชักจูงให้ผู้สูงอายุเข้ามาสู่ระบบการศึกษานอกระบบทั้งขั้นพื้นฐานและการศึกษาตามอัธยาศัยมากขึ้น
บทบาทของครู กศน. และครู ศรช. มีความแตกต่างกับข้าราชการ
ในกระทรวง ทบวง กรมอื่น ในหลายๆ ประการ อาทิเช่น
ความคุ้นเคยกับพื้นที่ ความสม่ำเสมอในการเข้าถึงผู้สูงอายุ
การมีเครือข่ายกศน. ที่ครอบคลุมทุกพื้นที่ ลักษณะกิจกรรมของ
กศน. มีความต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม และกิจกรรมทางการศึกษา
มีความยืดหยุ่นและสามารถบูรณาการเข้ากับกิจกรรมอื่นใน

ในส่วนของการทำงานขององค์กรภาครัฐอื่นๆ ใน
การเข้ามาช่วยส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตให้กับผู้สูงอายุในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ มีข้อจำกัดหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ

ประการแรก องค์การภาครัฐอื่นๆ มีบุคลากรประจำเพียงแคในระดับภูมิภาค คือ ในระดับจังหวัด เช่น กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ดังนั้นความครอบคลุมในแง่ของพื้นที่จึงมีไม่เท่ากับหน่วยงานของกระทรวงศึกษาธิการ

ประการที่สอง องค์การภาครัฐอื่นๆ มีรูปแบบของการกำหนดภารกิจในการส่งเสริมความมั่นคงของมนุษย์แตกต่างไปจากการใช้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นเครื่องมือ กล่าวคือ องค์การภาครัฐอื่นๆ มุ่งเน้นที่จะเข้าไปช่วยเหลือผู้สูงอายุในช่วงเวลาที่เกิดปัญหาหรือภัยพิบัติ (Downside Effects) มากกว่าการสร้างเสริมศักยภาพของประชาชนอย่างยั่งยืนผ่านการศึกษาตลอดชีวิต

ประการที่สาม การทำงานของภาครัฐยังไม่มีความร่วมมือกันอย่างเป็นรูปธรรม และไม่มีกลไกใดที่มีประสิทธิภาพพอที่จะก่อให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ แต่ละหน่วยงานยังคงทำงานตามกรอบภารกิจหลักของตนเอง

4.2 ภาคประชาสังคมและชุมชน

ชุมชนท้องถิ่นที่แข็งแกร่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือประสบความสำเร็จในการเพิ่มจำนวนผู้สูงอายุให้เข้ามาสู่การศึกษาตลอดชีวิตโดยผ่านการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้อย่างรวดเร็ว จากผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาคประชาสังคมและชุมชนมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีดังนี้

ประการแรก ความแข็งแกร่งของเครือข่ายชุมชนจะทำหน้าที่ในการสนับสนุน สร้างความเชื่อมั่นให้กับสมาชิกในชุมชนในการเข้าศึกษาต่อโดยผ่านการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยในบางพื้นที่จะมีผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ในการเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตมาก่อนอธิบายถึงประโยชน์ของการทำกิจกรรมและการเรียนในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการพัฒนาอาชีพ หรือการสอนให้ความรู้เฉพาะทางตามที่สนใจ ซึ่งในการประชาสัมพันธ์ใหม่แค่การใช้เครือข่ายวิทยุชุมชนเท่านั้น แต่ยังมีการใช้ช่องทางในการประชาสัมพันธ์ผ่านหน่วยงานอื่นๆ เช่น อบต. เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยพบว่าวิธีการที่ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นมากที่สุดคือ การพูดปากต่อปากของชาวบ้านในชุมชนที่เป็นนักศึกษาของกศน.

ประการที่สอง การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในชุมชนเป็นอีกปัจจัยหนึ่งซึ่งทำให้ผู้สูงอายุยอมรับในกิจกรรมที่ส่งเสริม

การศึกษาตลอดชีวิตมากขึ้น เนื่องจากมองว่าเป็นกิจกรรมที่มีความสอดคล้องหรือใกล้เคียงกับกิจกรรมที่เคยปฏิบัติ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการที่องค์การภาครัฐ เช่น กศน. จะเข้าไปสร้างความสัมพันธ์และสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน และในขณะเดียวกันก็จะทำการชักชวนให้กลุ่มผู้สูงอายุเข้ามาเพิ่มเติมความรู้ผ่านระบบการศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษาตามอัธยาศัย

4.3 ผลจากการเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับการสร้างความมั่นคงของมนุษย์ในด้านต่างๆ

การเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตก่อให้เกิดความมั่นคงของมนุษย์ในกลุ่มประชากรผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในหลายๆ ด้านด้วยกัน ได้แก่ ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและส่วนบุคคล ดังนี้

4.3.1 ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ

ประการแรก จากผลการวิจัยพบว่า การเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตของผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้กับผู้เข้าร่วมในหลายลักษณะด้วยกัน โดยส่วนใหญ่ผู้สูงอายุมองว่าการเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิต นำไปสู่สถานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น ประโยชน์ที่เห็นได้ชัดคือการนำเอาความรู้ไปประกอบเป็นอาชีพเสริมและอาชีพส่วนตัว หลังวัยเกษียณ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประโยชน์จากการที่ผู้สูงอายุสามารถนำทักษะที่ฝึกฝนไปใช้ได้จริงผ่านระบบการศึกษาเพื่อส่งเสริมทักษะอาชีพ ในบางพื้นที่ เช่น ในจังหวัดขอนแก่น การศึกษาเรื่องทักษะทางอาชีพเป็นการออกแบบให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้สูงอายุที่เข้ามาศึกษา และบางครั้งยังมีการใช้ประโยชน์จากผู้สูงอายุซึ่งนำเอาความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่ติดตัวนำมาเผยแพร่กับเพื่อนผู้สูงอายุที่เข้าเรียนในระบบการศึกษาเพื่อส่งเสริมทักษะอาชีพ

ประการที่สอง นอกจากนี้จากผลการวิจัยยังพบด้วยว่า การศึกษาตลอดชีวิตยังทำให้นักศึกษามีโอกาสเข้าสู่สายงานที่ต้องการวุฒิได้ เช่น การลงสมัครรับเลือกตั้ง การเป็นตัวแทนอาสาสมัครของหน่วยงานภาครัฐ เป็นต้น ประโยชน์ทางเศรษฐกิจอีกประการหนึ่งคือ นอกจากจะทำรายได้ให้รายได้ประจำเพิ่มมากขึ้นแล้วยังทำให้มีการจ้างงานผู้สูงอายุมากขึ้น ผู้สูงอายุสามารถจะริเริ่มให้มีการสร้างอาชีพใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นได้ รวมทั้ง

การสร้างมูลนิธิหรือการกระทำเพื่อสังคม ที่สำคัญที่สุด ทำให้ประชาชนผู้สูงอายุรู้จักตนเองและจะทำให้มีการกระตุ้นองค์การภาครัฐเพื่อให้อำนาจเงินจำนวนนี้ในการสร้างทางเลือกเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้เทคโนโลยีการเสริมสร้างรายได้ในยามที่ว่างจากการทำอาชีพเกษตรกรรม

4.3.2 ความมั่นคงด้านสังคม (ชุมชน)

ประการแรก ระบบการศึกษาตลอดชีวิตโดยผ่านการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยยังมีส่วนช่วยในการสร้างความมั่นคงทางด้านสังคมให้กับผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กล่าวคือ ผู้สูงอายุสามารถที่จะยืนหยัดอยู่ในสังคมได้อย่างมั่นคงและภาคภูมิใจในชุมชน โดยเฉพาะในด้านของการทำงาน ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังคงประกอบอาชีพของตนเองต่อไปถึงจะล่วงเข้าวัยที่เรียกได้ว่าเป็นผู้สูงอายุ แม้ว่าอาชีพและการงานส่วนใหญ่จะเป็นประเภทเกษตรกรรม แต่ผู้สูงอายุบางส่วนมักจะทำงานเป็นอาสาสมัครของหน่วยงานของชุมชนควบคู่ไปด้วย หรือในกรณีของผู้สูงอายุอาศัยอยู่ในชุมชนเมือง ก็จะทำงานในธุรกิจของตนเองต่อไป ดังนั้น แม้การศึกษาตลอดชีวิตจะไม่ได้มีผลโดยตรงในฐานะของกิจกรรมที่ถูกบังคับโดยข้อบังคับของนายจ้างเหมือนกับประชากรกลุ่มอื่น อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เชื่อว่าการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยช่วยผู้สูงอายุในการพัฒนางานปัจจุบันให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นและอาจจะนำไปใช้สร้างอาชีพเสริมส่วนตัวได้อย่างไม่ยาก โดยผ่านการเรียนรู้ทักษะที่จำเป็นและนำไปใช้ได้จริงตามความเหมาะสมของงาน

ประการที่สอง ข้อค้นพบที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ การที่ผู้สูงอายุมีการศึกษามากขึ้น กล่าวคือในกรณีของผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้สูงอายุสามารถอ่านออกเขียนได้มากขึ้น ก็ทำให้ผู้สูงอายุสามารถนำทักษะดังกล่าวนี้ไปใช้สั่งสอนหรือเพื่อให้ทันกับความรู้ของบุตรหลานได้ดีขึ้นกว่าเดิม และผู้สูงอายุได้แสดงทรรศนะไว้อย่างชัดเจนว่า การศึกษาผ่านระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยช่วยทำให้ความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุและคนในครอบครัวมีการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น จากเดิมที่ผู้สูงอายุมักจะถูกมองว่าไร้ค่าหรือเป็นผู้ที่ไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์ใดโดยคนในครอบครัว แต่การเข้าสู่ระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของ

การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ช่วยทำให้ผู้สูงอายุได้รับการยอมรับจากบุตรหลานและมีกิจกรรมทำร่วมกันมากขึ้น

ประการที่สาม นอกจากนี้ ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ผ่านเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตยังได้รับประโยชน์อีกประการในการยกระดับสถานะทางสังคมให้เป็นที่เคารพมากขึ้น จากผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมองว่าการศึกษาทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสที่จะได้แสดงความสามารถผ่านการแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ผ่านการภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งหน่วยงานภาครัฐทั้ง ศูนย์กศน. และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างๆ มีส่วนอย่างมากในการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้แสดงศักยภาพของตนเองออกมา ในทางหนึ่ง การศึกษาตลอดชีวิตผ่านระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นปัจจัยที่ช่วยเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรมเพื่อสังคมได้เพิ่มขึ้นมากกว่าที่เคยมีมาในอดีต และได้รับการยอมรับจากชุมชนมากขึ้นด้วยเช่นกัน

4.3.3 ความมั่นคงด้านบุคคล

ประการแรก จากการวิจัยพบว่า ประโยชน์ของการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น ทำให้ผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการพัฒนาทักษะเพื่อความมั่นคงส่วนบุคคลอย่างเห็นได้ชัด ความมั่นคงส่วนบุคคลในที่นี้มีความหมายถึงการที่ผู้สูงอายุได้มีโอกาสเสริมสร้างศักยภาพของตนเองโดย เป็นส่วนหนึ่งของหลักการในการสร้างความมั่นคงของมนุษย์ ผลจากการศึกษาแสดงให้เห็นว่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุมิได้แต่การนำวุฒิที่ได้ไปศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไป เช่น ผู้สูงอายุบางคนมีความต้องการอย่างแรงกล้าที่จะศึกษาต่อในระดับมัธยมปลายหรือปริญญาตรี เพื่อสร้างภาคภูมิใจให้กับตนเองและทดแทนโอกาสที่เสียไปในวัยทำงานที่ต้องมุ่งทำงาน สร้างฐานะทางครอบครัวโดยไม่มีโอกาสที่จะได้ศึกษาเล่าเรียน ดังนั้น ผู้สูงอายุบางส่วนจึงมีความมุ่งมั่นที่จะศึกษาเพิ่มเติมเพื่อให้ได้วุฒิการศึกษาที่สูงๆ ขึ้นไป ในกลุ่มนี้แม้ว่าจะยังคงเป็นส่วนใหญ่เมื่อเทียบกับระดับการศึกษาอื่นๆ ที่ผู้สูงอายุสมัครเข้าเรียนในระบบการศึกษานอกระบบ แต่ก็เป็นการแสดงให้เห็นถึงค่านิยมในชุมชนและกลุ่มผู้สูงอายุที่เปลี่ยนแปลงของการเพิ่มศักยภาพให้กับตนเอง

ประการที่สอง การสร้างความมั่นคงส่วนบุคคล ผ่านการศึกษาตลอดชีวิตโดยการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยยังมีส่วนสำคัญใน การเสริมสร้างความมั่นใจให้กับผู้สูงอายุว่าตนเอง ยังเป็นคนที่มีกำลังและมีศักยภาพพอที่จะดำเนินชีวิตต่อไปแม้เมื่อถึงวัยเกษียณอายุ เป็นผลทางจิตวิทยาที่ทำให้ผู้สูงอายุสามารถใช้ชีวิตในบั้นปลายได้อย่างมีคุณภาพ คือไม่นั่งเฉยๆ อยู่กับบ้าน แต่จะมองหาโอกาสที่จะเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนและเข้าไปมีส่วนร่วมในการศึกษาระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จากการสนทนากลุ่มทั้งสามจังหวัด พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีสุขภาพจิตที่ดีและมีความกระตือรือร้นอย่างมากในการเข้ามาช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชนที่จำเป็น ผู้สูงอายุหลายคนให้ทรรศนะว่า การเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตทำให้พวกเขากล้าที่จะออกมาช่วยเหลือชุมชน อาสาพัฒนาท้องถิ่นโดยผ่านความรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน เนื่องจากรู้ว่าตนเองมีศักยภาพพอและมีการศึกษาในระดับที่สมควรสามารถอ่านออกเขียนได้ ผู้สูงอายุบางคนให้ความเห็นว่า จากที่เขียนหนังสือไม่ได้แม้แต่ตัวเดียว เมื่อผ่านเข้าสู่ระบบของการศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ก็ทำให้เขียนชื่อตนเองได้ ทำให้เกิดภาคภูมิใจอย่างมาก

ประการที่สาม ผู้สูงอายุในจังหวัดที่เป็นกลุ่มตัวอย่างกล่าวถึงประโยชน์ส่วนบุคคลที่ชัดเจนอีกประการว่า การเข้าสู่ระบบการศึกษาตลอดชีวิตผ่านการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยทำให้ตนเองตระหนักถึงความสำคัญของการเสริมสร้างศักยภาพของตนเองที่เป็นส่วนประกอบหลักของการสร้างความมั่นคงของมนุษย์ ทั้งนี้ทำให้ตนเองให้ความสำคัญกับการแสวงหาและเพิ่มพูนความรู้ด้วยตนเอง โดยผ่านกลไกขององค์กรภาครัฐต่างๆ รวมทั้งชุมชนที่ทำให้เกิดแหล่งการเรียนรู้ที่เพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นห้องสมุดชุมชน หรือกิจกรรมส่วนร่วมเพื่อสร้างเสริมทักษะล้วนแล้วแต่ทำให้ผู้สูงอายุมีแรงผลักดันที่จะเพิ่มเติมความรู้ของตนเอง ในขณะที่เดียวกันก็แบ่งปันความรู้ให้กับผู้อื่นร่วมด้วย กล่าวคือผู้สูงอายุมีความเชื่อมั่นว่าการศึกษาตลอดชีวิตทำให้ตนเองรู้จักพัฒนาตนเองอย่างไม่หยุดนิ่งและเห็นค่าของความรู้มากขึ้นนั่นเอง

5. บรรณานุกรม

- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. 2548. "การศึกษาและพัฒนามาตรฐานและตัวชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์." (ออนไลน์) สืบค้นเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2554 จาก http://www.msociety.go.th/edoc_detail.php?edocid=195
- ปัทมา ว่าพัฒนวงศ์และปราโมทย์ ประสาทกุล. (มปป.). "ประชากรไทยในอนาคต." (ออนไลน์) สืบค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2552 จาก <http://www.ipser.mahidol.ac.th/IPSR/AnnualConference/Conferencell/Article/Article02.htm>
- สมยศ พุ่มพัว. 2543. **ระบบสังคมเกษตร: ข้อเสนอเชิงแนวคิดที่ได้จากการวิจัยในภาคใต้**. รายงานการสัมมนาาระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 1. พฤศจิกายน 2543.
- สุริชัย หวันแก้ว. 2552. **ความมั่นคงของมนุษย์ในสังคมไร้พรมแดน**. กรุงเทพฯ : ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาชัญญา รัตนอุบล และคณะ. 2552. "ปัญหา ความต้องการ และรูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการเตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของผู้ใหญ่วัยแรงงาน." คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Commission on Human Security. 2003. **Human Security Now**. New York: United Nations.
- European Commission. 2001. **Making a European Area of Lifelong Learning a Reality**. Brussels: European Commission.
- Sen, Amartya. 2002. "Basic Education and Human Security." (Online) Accessed January, 25 2010 Retrieved from <http://www.humansecurity-chs.org/activities/outreach/Kolkata.pdf>,
- _____. 2011. "Quality of Life: India vs. China." The New York Review of Books. (Online) Accessed January, 25 2010 Retrieved from <http://www.nybooks.com/articles/archives/2011/may/12/quality-life-india-vs-china/>

>> นภเรณู สัจจรัักษ์ ธีระจิติ

สำเร็จการศึกษาปริญญาเอก Doctor of Philosophy (Ph.D) สาขา Politics and International Studies จาก University of Warwick ปี พ.ศ. 2550 ปริญญาโท Master of Law (MA) สาขา International Relations จาก Hitotsubashi University ปี พ.ศ. 2546 ปริญญาโท Master of Science (MSc) สาขา Politics of the World Economy จาก London School of Economics and Political Science (LSE), University of London ปี พ.ศ. 2541 และปริญญาตรี รัฐศาสตรบัณฑิต (ร.บ.) เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จาก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2540 ประสบการณ์ทำงาน ดำรงตำแหน่ง เจ้าหน้าที่บริหารโครงการ เครือข่าย มหาวิทยาลัยอาเซียน (ASEAN University Network) ปี พ.ศ. 2541 ถึง 2543 และดำรงตำแหน่ง ผู้เชี่ยวชาญอาวุโสด้านการวิจัยอุดมศึกษา ศูนย์ภูมิภาคว่าด้วยการอุดมศึกษาและการพัฒนาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEAMEO RIHED) ปีพ.ศ. 2550 ถึง 2552 ปัจจุบันทำงานในตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ปี พ.ศ. 2552 ถึงปัจจุบัน